

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף כ

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

איסור לא ילבש

אמרה הגמ' שאמנם נחלקו אם האיסור בקרחה הוא ב' שערות או כגרים או כעדשה, ולגבי שבת נחלקו בנוטל כמלא ראש זוג האם הכוונה על שיערה אחת או ב' שערות, אבל ללקט שיערה אחת שחורה מתוך לבנות, או לבנה מתוך שחורות לכ"ו חייב אף בשערה אחת ואסור לעשות כן אף ביום חול משום לא ילבש גבר שמלת אשה.

אמרה תורה "לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת ד' אלקיך כל עשה אלהי". (דברים כב, ה) ביאר רש"י, לא יהיה כלי גבר על אשה, שיהיה דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניואף. ולא ילבש גבר שמלת אשה, לילך לישב בין הנשים. ד"א שלא יסיר שער הערוה ושער של בית השחי. כי תועבת, לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה.

התורה הרחיקה את האדם מן העבירה, וכל דבר שיש בו חשש עירוב בין אנשים לנשים הרחיקה תורה. והגדיר רש"י את שורש האיסור, שרצון הדמיון של איש להדמות לאשה וכן להפך מחמת ניואף.

והיה מקום לומר, שרק כאשר יש שינוי מהותי ויש לחוש שהאיש נעשה כאשה, חששה תורה ואסרה, אך דבר קטן כמו טבעת או שרשרת, אין בו חשש של איסור של לא ילבש. אך הדבר אינו נכון, שהרי באותו איסור נאסר אף גילוח שער מקום הערוה, והרי הדבר מכוסה ואין בו חשש שמא יתערב בין הנשים, ובכ"ז אסרה תורה מאותו שורש של איסור, הרי לנו שאין הבדל אם השינוי קטן או גדול, כל דבר המיועד למין מסוים אסרה תורה באיסור חמור. וכבר כתב הרמ"א וכך גם בב"י (ני"ד קפ"ב, ה) ואפילו באחד מן הבגדים אסור, אף על פי שניכרים בשאר בגדיהם שהוא איש או אשה.

הב"ח והט"ז (שם) כתבו להקל כאשר הבגד לא נועד לצורך "לבוש", אלא כאשר לובשו/ו מחמת הצניעה וכד', שיש מקום להקל כיון שאין כאן דרך של חוסר צניעות. והנפק"מ לאשה ללבוש מכנסיים בחורף מחמת הצניעה וכד'. וכבר נשאל בשאלה זו, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קח) שפסק, שאיסור גמור הוא לנשים ללבוש מכנסים מודרניים, אף שהן ממיני צבעונים שאין האנשים לובשים דוגמתם כלל, כי מכנסים אלה בגדי שחץ הם, וגם עשויים מתחלה לעבירה ומביאים לידי תועבה וזימה, ועוד שבאמת הם בכלל כלי גבר ממש, ויש בהם משום לא יהיה כלי גבר על אשה, והגם שהם משונים קצת ממכנסים של גברים, מ"מ עדיין שם מכנסים עליהם. וכו' וממשיך, "וצויותי להכריז שאסור לנשים ללבוש".

בציף אליעזר (חלק יא סימן כב) פותח את דבר תשובתו, נדהמתי לשמוע על מקום צידוד היתר לבגדי השחץ מכנסים שנופץ הדבר בנעו"ר אצל הרבה מבנות דורינו. ומאריך מאוד בחומרת האיסור.

אמנם בב"א (ח"י ני"ד סי' יז) דן בהרחבה בנושא, וסיים דבריו, אין להתיר לכתחילה לבנות ישראל ללבוש מכנסים, משום שהן בגדי שחץ ופריצות. רק באופן שלא לובשות חציאת המכסה את הברכים גם בעת ישיבה, יש להעדיף מכנסים על חציצות ושמלות קצרות, עד שיוכלו להשפיע עליהן ללבוש בגדי צניעות ככל בנות ישראל הכשרות.

בגמ' בב"מ (נב, א) אמרו שסלע שירד מערכו צריך לפוסלו כדי שלא יצא מכשול וישתמשו בו כאילו הוא שוה ערך. לכך אמרו שצריך לנקבו במרכזו ויתלנה בצואר בנו או בצואר בתו. בפשטות ביאור הענין שמבטלו מתורת מטבע ועושה מהסלע תכשיט. וצריך ללבן את ההלכה הנזכרת, האם לבנו ראוי ללכת עם תכשיט, האם אין כאן חשש של איסור "לא ילבש". לאחר שלמדנו שאין היתר אף במלבוש אחד אפילו שנראה לעין כל שזה איש. ואם התכשיט הוא מיועד לנשים, הרי למדנו שאין להתיר אף מכנסים לאשה אף שמוחזים לאשה. א"כ מה הביאור ב"ויתלנה בצואר בנו או צואר בתו".

בקרית מלך על דברי הרמב"ם (עבודת מוכבים פ"ב) הוכיח מדברי הסוגיא הנזכר שאין איסור בבגד ששווים בו ב' המינים בלבושו. וראייתו מדברי הסוגיא כאמור שאת התכשיט עושה לבנו או לבתו.

אך בדבר זה חלקו כבר הקדמונים והביא בעל השבט הרי"ו (ח"ט קעה) מדברי היעב"ץ שאף אם יש היתר בבגד ששווה בשני המינים, זה רק באופן שניכר בודאי שזה בן זווהי בת, ואין להתיר בגד שנהגו ללבושו ב' המינים במקום שיש חשש לתערובת.

ובביאור הסוגיא של תכשיט לבנו, אמר לי ת"ח שליט"א שיש לבאר בפשיטות, אף אם נלמד שיש לאסור בגד ששווה לשני המינים, אך לא ממש בגמ' שבאמת עושה לבנו או לבתו ביחד, מבואר ברמב"ם בהלכות עבודת מוכבים (פ"א) שהנושא בלא ילבש תלוי במנהג המקום, ואפשר שהיה דורות שסוג תכשיט ממטבעות ענדו רק הגברים, וע"ז אמרו בגמ' יעשה לבנו, אך במקומות שנהגו רק הנשים לענוד תכשיט זה אמרה הגמ' שיעשה לבתו, ואין הכרח מן הכתוב שיעשה לבנו ולבתו ומאחר שאמרה עת. (וביאור זה שלא כמו דברי הקרית מלך ה"ל)

בגמ' בעירובין (צו) אמרו, מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מחו חכמים בידה. ועוד דנו שם לגבי טלטול בשבת שאשה מכניסה תפילין, והוכיחו שחמילין מצות עשה שלא הזמן גרמא ולכן נשים הם בנות חיוב לתפילין. ועיי"ש בתוס'.

אולם הלבוש (בארצות החיים סי' יז) אסר לנשים להניח תפילין ולהתעטף בטלית משום לא ילבש גבר שמלת אשה וכו' והוכיח כן מדברי היונתן בו עוזיאל (דברים כב, ה) שביאר על הפסוק לא ילבש, באיסור של אשה ללבוש בגדי גבר כגון

טלית ותפילין. אולם האליה רבה פליג וסובר שרק דברים של נוי אסור להחליף בלתי איש לאשה. ואומר האליה רבה ממה שלא מחו חכמים במיכל בת שאול, מבואר שמותר לאשה להניח תפילין.

האם מותר לצבוע שיער לצורך תועלת ולא צורך יופי?

כנזכר אמרה הגמ' שאסור ללקט שער לבן מתוך שחור משום "לא ילבש", בדיון אונאה במקום (א, ט, ס, א), למדנו, "אין מפרססין את האדם", ביאר רש"י (ד"ה לא) עבד כנעני העומד לימכר. בהמשך דברי הש"ס, מבואר שהיה עבד שצבע שערותיו וזא לפני רבא שיקנה אותו וכו', ביאר רש"י (ד"ה צבעיה) שסיבת צבעת השערות הייתה כדי שיראה בחור. וביאר רש"י (ד"ה ויבנו) שהיה עבד כנעני כיון שעבד עברי לא נוהג אחר החורבן.

לומד היעב"ץ (על דברי רש"י במשנה) שרש"י שהעמיד בעבד כנעני, עליו נאמר שיש איסור מצד אונאה. אבל בעבד עברי שאין גופו קנוי לאדון, ויש בו מצווה לפרנסו מותר לו לצבוע שערו כדי שיראה יותר טוב כדי שיקבלהו לעבודה. והמשיך היעב"ץ לבאר שמותר לפרסס ולפיות את הבת לקדשה להגון לה כדי שתמצא חן בעיני ואפילו היא כעורה. אמנם זה דווקא אם היא כעורה גרידא, אך אם יש בה מום מן המומים הפוסלים בנשים וע"י הייפוי מסתיר את המום אין אונאה גדולה מזו.

מאריך בשר"ת שואל ומשיב (קמא ח"א, רז) ביאר את הענין לאידך גיסא, מדוע שאלו בגמ', פירכוס דאדם מאי היא, הרי הנידון ברור באדם המעוניין להתקבל לעבודה ומחמת כך רוצה לעשות לעצמו מראה צעיר, בהכרח אומר השואל ומשיב, זה אינו כיון שהדבר אסור משום "לא ילבש", שאסור לאדם לצבוע שערות לבנות בשחורות וכו', ולכן תמהו בגמ' מה הנידון בפירכוס אדם, עד שהביאו מעשה ממכירת עבד. וזה שרש"י ביאר במשנה את הנידון ביחס לעבד כנעני בלבד.

א"כ מבואר שלא למד כדברי היעב"ץ שנקט שרש"י העמיד בכנעני, שם יש איסור אונאה, אך בעבד עברי מותר, אלא לאידך גיסא רש"י לא יכל להעמיד בישראל משום שיש בו איסור לא ילבש.

שואל השרידי אש (ח"ב מא) לכאור' מוכח כדברי היעב"ץ מהמשך דברי רש"י, שביאר בדברי הגמ' במעשה של העבד שבא לפני רבא, שמדובר בעבד כנעני מחמת שלא היה נוהג עבד עברי באותם הימים לאחר חורבן בית. כולו הבעיה להעמיד בעבד עברי משום שהיה כבר לאחר החורבן, אולם מחמת לא ילבש לא נזכר ברש"י שום בעיה.

עוד הקשה השרידי אש, אף בעבד כנעני יש בעיה של לא ילבש, שהרי הוקש למצוות לאשה, ובאשה נוהג אף לא ילבש, ואף באזהרה על כל תקיף מזהיר העבד, אף שלא נוהג באשה מחמת שאינה בהשחתת הזקן אולם עבד שיש לו זקן מזהיר אל כל תקיף, וא"כ אף יש בו לאו של לא ילבש, וא"כ מוכח שאין איסור לצבוע שערות. (בענין זה האריך לחמור על דעת הרמב"ם בנושא הנזכר. ואכמ"ל)

ותמה מאוד להתיר לצבוע את הזקן ומדוע אין כאן איסור לא ילבש. ותמה על דעת הראב"ד בשיטת"ק שהעמיד את הסוגיא בעבד עברי הרי יש איסור של לא ילבש. וכתב השרידי אש, ובע"כ צ"ל שאין איסור משום לא ילבש כיון שעשה רק לא לשם יופי וקישוט, אלא בשביל תועלת מעשית שלא ימאנו לשוכרו מחמת זקנותו, ולפיכך אין כאן איסור לא ילבש אלא איסור הונאה, כמבואר במשנה דאין מפרססין. והוכיח עוד כמנה סוגיות שאין איסור לא ילבש כאשר הדבר לא נעשה לצורך נוי, אלא מחמת צער ותועלת. וכך מכריע לעמוד לאורך כל תשובתו לאחר שדן באריכות גדולה בכל האמור.

עוד חייבי מלקיות, הקורח קרחה בראשו מחמת צערו על מותו, המקיף פאת ראשו, משחית זקנו, שרטיטה אחת על מת. **בשריטה**, בין אם שרט שריטה אחת על ה' מתים או ה' שריטות על מת אחד חייב על כל אחד. **בהקפת הראש** חייב על ב' צדדי הראש. **בהשחתת הזקן** חייב על ה' מקומות, ועל כל לחי, ועוד אחד במקום הסנטר. **לדעת ר"א** אם כולם נטלו בבת אחת חייב רק אחת. **לדעת רבנן** בהשחתה בתער, **ולדעת ר"א** אפילו במלקט ורהיטי חייב.

לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטה" מהמילה "קרחה" למדנו שהחייב על כל קרחה אפילו עשה כמה קרחות על מת אחד. **בראשם** מרבה על כל מקום בראש ולא דווקא "בין עיניכם". **ואמנם** הפסוק נזכר בכהנים, **והיה מקום לומר** שהאיסור דווקא בכהנים משום שריבה בהם הכתוב מצוות יתרות, **אולם ממה שנאמר** "בנים אתם לד' אלקיכם לא תתגדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" **יש היקש** להבות כל קרחה, על כל הראש, והענין מחמת צער המיתה.

מבואר שאם קרח ארבע וחמש קריות חייב על כל אחד. **אם מדובר** בכמה התראות הדין פשוט, **החידוש** בהתראה אחת באופן שסך חמש אצבעות בסם המסיר את השער **והניחם בבת אחת** על ה' מקומות ועל כל אצבע מוגדר שיש התראה. **שיעור הקרחה** כדי להתחייב, **לרב הונא**, שיראה מראשו מקום ערום בלא שערות. **לדעת רי"ח** בשם רבא"ש כשיעור גריס. **ובלשון** בכך תנאים, **רשב"א** כגריס (גריס ה"ח). **לאחרים**, כדי שיקרא מקום חלק בלא שער. **אמר רב יוחנן בר חנינא** נחלקו בזה ב' שיתות, **א** כגריס. **ב** כשיעור חלק בראשו. **ג** כשתי שערות. **יש שאומר** במקום כ"ב שערות, כעדשה. **וספין** "בהרת ומחיה כעדשה" **הינו** שיש שיטה של גריס ושיטה של עדשה, ולא הוציאו את השיטה של גריס.

נטל שיער כשיעור מלא חוד המספריים בשבת, חייב. **וישעור זה לדעת רב יוחנן** ב' שערות, **לרמסנו** וכן לקרחה ב' שערות. **ולמדו בברייתא** הנוטל מלא חוד המספריים בשבת חייב חטאת, **ובגמ' ב'** שערות, **לר"א** שיערה אחת. **ומוסר חכמים לר"א** במלקט שערות לבנות מתוך שערות שחייב אפילו על ליקוט שיערה אחת, **ואסור** אפילו בחול משום "לא ילבש גבר שמלת אשה".

הקפת פאת הראש, דחף ראשו היינו המשווה צדעיו **כלומר** ב' צדדי הראש שיש בהם שיער ומשווה אותם לאחוריו אזנו ופדחתו שיהיו בלא שיער. **למד התנא לפני רב חסדא** שיונים המקיף והניקף לאיסור ולעונש מלקות. **שאל רב חסדא** מי שאכל תמרים שנילקטו ביו"ט יהיה חייב, ומדוע המקיף לוקה. **אלא כשיטת רבי יוחנן** שלוקה על לאו שאין בו מעשה. **לדעת רבא** ניקף שחייב היינו במקיף לעצמו וחייב ב' מלקות משום מקיף ומשום ניקף. **לדעת רבאשי** ניקף ששיעור חייב כיון שיש בה מעשה.

המשחית פאת זקנו, סוף זקנו והכוונה שכולת זקנו, והיינו ה' מקומות שנמנו במשנה (למטה מן האוזן מקום פתי החתחת יציא ומפחד שם, ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבוטל לחוץ ששם מחתלת הזקן, וכל מה שלמעלה עד הצידעא בכלל פאת הראש היא, ושתי השיבולות כל אחד מהם לסוף הלחי ונקרא פאה, ואחת מלמטה שיער שבין השיבולות באמצע הסנטר).